

9. Там само. – С. 64. 10. Там само. – С. 65. 11. Блажівський Є.М. Критерії ефективності протидії злочинності / Є.М. Блажівський // Форум права: науковий журнал. – 2012. – № 4. – С. 109-113.

УДК 343.137

І. І. СЛИВИЧ

ЗАОЧНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ВІДПОВІДЬ НА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

Розглянуто проблеми міжнародної правової допомоги в контексті можливостей застосування заочного провадження як альтернативи екстрадиції. Наголошується, що не зважаючи на негативне ставлення до цієї процесуальної форми з боку міжнародних правових інститутів, в окремих випадках ця форма може і повинна застосовуватися. Цей підхід не суперечить нормам і традиціям міжнародного права, що потрібно враховувати в процесі вдосконалення Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: міжнародна правова допомога, кримінальні справи, заочне провадження, екстрадиція.

Славич И.И. Заочное производство как ответ на современные проблемы в сфере международной правовой помощи по уголовным делам

Рассмотрены проблемы международной правовой помощи в контексте возможностей применения заочного производства как альтернативы экстрадиции. Отмечается, что несмотря на негативное отношение к этой процессуальной форме со стороны международных правовых институтов, в отдельных случаях эта форма может и должна применяться. Этот подход не противоречит нормам и традициям международного права, что не обходимо учитывать в процес се совершенствования Уголовного процессуального кодекса Украины.

Ключевые слова: международная правовая помощь, уголовные дела, заочное производство, экстрадиция.

Slavyshev Ivan. In absentia a response to modern problems in the field of international legal assistance on criminal cases

The article deals with the problem of international law in the context of auxiliary features absentia proceedings as an alternative to extradition. The author assumes that despite the negative attitude to the procedural form of between national legal institutions, in some cases, this form may be used. This approach does not contradict the norms and traditions of international law that must be considered in the improvement of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Key words: international legal, criminal proceedings in absentia, extradition.

Міжнародна правова допомога у кримінальних справах є одним з напрямів сучасного міжнародного співробітництва в галузі боротьби зі злочинністю. Ос- танне, крім того, включає також ряд інших заходів організаційно-правового, по-

© СЛИВИЧ Иван Иванович – кандидат юридичних наук, доцент, завідувачий кафедри кримінально-правових дисциплін та міжнародного кримінального факультету європейського права та правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

шукового, інформаційного характеру, спрямованих на досягнення завдань, що ставляться перед правоохоронними органами¹.

У той же час міжнародна правова допомога не є тим інститутом, який вирішує всі проблеми кримінального судочинства на наднаціональному рівні, існує ряд випадків, коли міжнародні норми вступають у протиріччя із інтересами національного кримінального судочинства, саме тоді на денну повістку виходять питання застосування ефективних форм кримінальних проваджень (заочного, дистанційного), які добре відомі кримінальному судочинству.

Разом із тим можливість використання інституту заочного провадження у кримінальних справах відносно осіб, що переховуються за межами національних кордонів, за межами України, є найбільш суперечливою стороною зазначеної проблеми, що пов'язано з неоднозначним ставленням міжнародних правових інститутів до заочних судових процесів та заочних рішень у кримінальних справах.

До проблем міжнародної правової допомоги зверталися у своїх роботах Т. Гавріш², С. Лобанов³, В. Максименко⁴, В. Гребенюк⁵, О. Гогусь⁶, Н. Костенко⁷ та ін.

Ці вчені цілком справедливо наголошують, що видача, як вид правової допомоги, забезпечує невідворотність кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, реальну можливість держав боротися зі злочинністю. Як інститут сучасного міжнародного права вона має виключне значення в умовах криміналізації суспільства, вчинення особливо небезпечних злочинів, набуття злочинністю організованого та транснаціонального характеру. В той же час занепокоєння викликає тенденція до зниження динаміки міжнародного співробітництва в цій галузі, що обумовлюється рядом причин об'єктивного характеру⁸.

Поряд із цим в науковій літературі недослідженою залишається проблема використання заочного провадження як альтернативи видачі (екстрадиції), відповідно метою цієї статті є аналіз можливостей застосування даної процесуальної форми по відношенню до осіб, які переховуються за кордоном і не можуть бути залучені до очного розгляду кримінальної справи з використанням інструментів екстрадиції.

Стаття 541 КПК України визначає екстрадицію як видачу особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Екстрадиція включає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави. Сьогодні екстрадиційні закони діють в Україні, Австрії, Азербайджанській Республіці, Бельгії та ін. В той же час є цілий ряд обставин, коли екстрадиція стає неможливою, наприклад, Конституція Російської Федерації (ч. 2 ст. 61, ч. 1 ст. 63) декларує заборону загального характеру на видачу громадян Росії, аналогічна норма міститься у ч. 2 ст. 25 Конституції України.

Згідно з Європейською конвенцією про видачу правопорушників підставами до відмови у видачі є політичний характер вчиненого особою правопорушення, можливість застосування до неї смертної кари. Національні закони також визначають можливості відмови в екстрадиції, законодавство деяких країн (наприклад, Португалії) забороняє екстрадицію у випадку можливого призначення не лише смертної кари, а й довічного ув'язнення; екстрадиційні закони Швеції та Ісландії доповнюють підстави відмови віком особи або станом її здоров'я⁹.

У свою чергу Конвенція про захист прав людини і основних свобод, Статут Міжнародного кримінального суду (п. 1d ст. 67), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (п. 3d ст. 14), передбачають право обвинуваченого на справедливий судовий розгляд та право бути судимим за умов особистої присутності. В цих документах особиста присутність на судовому процесі особи розглядається як фундаментальна гарантія на справедливий розгляд справи, при загальному негативному ставленні до заочного розгляду кримінальних справ, що пов'язано з можливими зловживаннями у ході заочного провадження.

Саме тому, згідно зі ст. 3 Другого додаткового протоколу від 17 березня 1978 року до Європейської конвенції про захист прав людини¹⁰ зазначено, що не можна видавати особу, якщо вона вже засуджена заочно, а в Типовому договорі ООН про екстрадицію передбачено, що видача не дозволяється, якщо судові рішення винесено заочно, а засуджена особа не мала достатньої можливості для забезпечення свого захисту і не мала, або не буде мати можливості для проведення повторного слухання справи в її присутності (ст. 3g).

У той же час у преамбулі Резолюції 75 (11) Комітету Міністрів Ради Європи наголошується, що, незважаючи на те, що присутність обвинуваченого при розгляді справи в суді є надзвичайно важливою можливістю спрощення розгляду без слухання справи не повинна бути виключеною. В тексті Резолюції визначено, що справа не може бути розглянута, якщо обвинуваченому не було надано можливостей підготувати свій захист, якщо цій особі не вистачило часу, щоб з'явитися до суду в наслідок того, що вона не була сповіщена про час і місце судового засідання, якщо тільки не буде встановлено, що ця особа навмисно прагнула уникнути правосуддя.

Отже, за умов, що особа навмисно перешкоджає здійсненню правосуддя міжнародне право припускає можливості розгляду кримінальних справ у заочному провадженні, і цей факт не можна заперечувати.

Ці можливості в певних випадках передбачають національні системи кримінального судочинства, так у КПК Німеччини умови заочного провадження визначені в § 231–233 розділу «Судовий розгляд щодо відсутнього підсудного» (гл. 7)¹¹, зокрема в § 231а наголошується, що заочне провадження застосовується у разі, коли обвинувачений навмисно і свідомо ввів себе в стан, що виключає його можливість брати участь у судовому розгляді, і таким чином перешкоджає здійсненню правосуддя. Згідно зі ст. 487 КПК Франції судовий розгляд відносно будь-якої особи, яка належним чином викликана до суду і не з'явилася в день і час, встановлений у повідомленні про явку, здійснюється заочно¹².

Зокрема на цій підставі був засуджений Клаус Барбє, який очолював гестапо Ліона з листопада 1942 р. по серпень 1944 р, і після війни зник у Болівії і не був виданий Франції.

Американське законодавство розглядає фізичну присутність обвинуваченого на суді саме як його право, і Конгрес Сполучених Штатів Америки кодифікував це право, однак визнав, що воно не є абсолютним, затвердивши правило 43 Федеральних правил кримінального процесу, яке передбачає, що обвинувачуваний повинен бути присутнім на кожній стадії судового розгляду, проте статтею передбачені наступні виключення, що дають можливість розглядати справу заочно, якщо обвинувачений добровільно відмовився від права бути присутнім на судовому засіданні, коли суд дійшов висновку, що відсутність обвинуваченого у суді є добровільною, а він був сповіщений про час розгляду і був попереджений, що розгляд буде проходити в його відсутності якщо він не з'явиться у судові засідання¹³.

Зокрема на підставі цього положення був засуджений до довічного ув'язнення судом Філадельфії за навмисне вбивство А. Ейнхорн, який переховувався у Франції. У світовій практиці є інші прецеденти, які дають змогу розглядати заочне провадження як альтернативу екстрадиції. Аналіз практики Європейського суду з прав людини дає змогу виділити основні види заочного провадження, які використовуються відносно осіб, які недосяжні для національної Феміди та відносно яких екстрадиція є неможливою в силу різних обставин: провадження по відношенню до осіб, які мають статус політичних біженців (Малейки проти Італії); провадження по відношенню до осіб, які мають громадянство іншої країни та знаходяться на її території (Кромбах проти Франції); провадження по відношенню до осіб, які переховуються від правосуддя на території інших держав (Франція проти Ейнхорна); провадження по відношенню до осіб, які були належним чином сповіщені щодо місця судового розгляду, але не з'явилися у визначений термін в судові засідання, мають громадянство іншої країни та знаходяться на її території (Водель проти Франції)¹⁴.

В той же час треба розуміти і той факт, що виносячи рішення по цим справам, національні судові органи розуміють, що реальне виконання вироку стає неможливим, оскільки особа, яка засуджено заочно не може бути видана для виконання вироку, відповідно до норм міжнародного права, викладених вище. Тому, заочне провадження має сенс застосовувати в умовах, коли немає інших механізмів залучити обвинувачену особу до очного провадження, всі можливості в рамках міжнародної правової допомоги вичерпані.

Зазначимо, що Кримінально-процесуальний кодекс України 1961 року стояв саме на таких позиціях (ч. 2 ст. 262 КПК), але нині законодавець змінив свої підходи до заочного провадження, залишив єдину можливість його застосування, яка не дає змоги виносити заочні рішення по відношенню до осіб, які переховуються від правосуддя за межами держави (ст. 381 КПК), що суперечить логіці та тенденціям розвитку міжнародного кримінального судочинства, знижує його ефективність на національному рівні.

Нині кримінально-правові реалії вимагають нових підходів до вирішення питань про межі міжнародної допомоги у кримінальних справах, законодавцю потрібно зважено підходити до змін національного законодавства у тих випадках, коли зрозуміло що цей вид допомоги не може вирішити проблем національного кримінального судочинства, вступає із ним у протиріччя. Відповідно доцільним є перегляд підходів до застосування заочного провадження по відношенню до осіб, які переховуються за кордоном за умов надання їм відповідних прав та гарантій, визначених міжнародним правом, що відповідає міжнародній практиці кримінального судочинства, та національним традиціям кримінального процесу.

1. Гавриш Т.С. Теорія та практика міжнародної правової допомоги в кримінальних справах (проблеми сучасного співробітництва України): монографія / Гавриш Т.С. – Х.: Право, 2006. – С. 13. **2.** Там само. **3. Лобанов С.А.** Международный уголовный процесс: тенденции современного развития / С. А. Лобанов // Государство и право. – 2003. – № 1. – С. 23-34. **4. Максименко В.** Україна – суб'єкт правової допомоги зарубіжним державам у кримінальних справах / В. Максименко // Право України. – 1998. – № 11. – С. 149-152. **5. Гребенюк В.М.** Договірні відносини України у сфері взаємодопомоги у кримінальних справах (теорія і практика): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / В. М. Гребенюк. – К.: 1997. – 20 с. **6. Гогусь О.В.** Проблема екстрадиції в міжнародному праві, кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві Ук-

раїни / О. В. Гогусь // Законодавство України та міжнародне право: зб. наук. праць. – 1998. – Вип. 4. 7. *Костенко Н.И.* Проблемы международно-правового регулирования института выдачи (экстрадиции) / Н.И. Костенко // Государство и право. – 2002. – № 5. – С. 68-76. 8. *Гавриш Т.С.* Цит. работа. – С. 124. 9. *Сафаров Н.А.* Экстрадиция в международном уголовном праве: проблемы теории и практики / Сафаров Н.А. – М.: ВолтерсКлувер, 2005. – С. 112. 10. *Другий* додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників [Електронний ресурс] // Страсбург, 17 березня 1978 року. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_035 11. Уголовно-процесуальний кодекс Германии (StrafprozeBordnung) 1987 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StPO.htm>. 12. Уголовно-процесуальний кодекс Франции Code de Procédure pénale [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.turbo-bit.net/4pryp435146v.html> 13. Федеральні правила кримінального процесу. Federal Rules of Criminal Procedure. Printed for the use of The committee on the Judiciary House of representatives u.s. government printing office – Washington, 2009. – P. 44. 14. *Европейский суд по правам человека.* Избранные постановления и решения 2001 г. / [отв. ред. Ю.Ю. Берестнев]. – М.: Юрид. лит., 2004. – 688 с.

УДК 343.2

В. С. ШАПОВАЛОВА

БАЗИСНІ ОЗНАКИ, ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Запропоновано вичерпний перелік базисних ознак кримінальної вогнепальної зброї. Сформульовано відповідне поняття цієї зброї. Викладено класифікацію кримінальної вогнепальної зброї та боєприпасів в залежності від обставин їх появи і застосування.

Ключові слова: кримінальна вогнепальна зброя і боєприпаси, базисні ознаки кримінальної вогнепальної зброї.

Шаповалова В. С. Базисные признаки, понятие и классификация криминального огнестрельного оружия

Предложен исчерпывающий перечень базисных признаков криминального огнестрельного оружия. Сформулировано соответствующее понятие этого оружия. Изложена классификация криминального огнестрельного оружия и боеприпасов в зависимости от обстоятельств их появления и применения.

Ключевые слова: криминальное огнестрельное оружие и боеприпасы, базисные признаки криминального огнестрельного оружия.

Shapovalova Viktoria. Basic signs, concept and classification of criminal firearms

We propose an exhaustive list of the basic signs of criminal firearms. Formulated the corresponding concept of these weapons. Stated classification of criminal firearms and ammunition, depending on the circumstances of their appearance and use.

Key words: criminal firearms and ammunition, basic signs of criminal firearms.

Виклад проблем кримінальної механічної і вогнепальної зброї і боєприпасів та слідів протиправного поводження з ними історично тяжіє до появи перших навчальних посібників з криміналістики¹, коли вже у загально відомому посібнику

© ШАПОВАЛОВА Вікторія Сергіївна – прокурор прокуратури м. Южноукраїнська Миколаївської області, юрист 3 класу.